

lotteleviin merkityksiin, jotka tuottavat ja uusintavat haitallisia yhteiskunnallisia ilmiöitä ja rakenteita. Lumetodellisuutta ja merkitysten väärentämistä ainakin on pidettävä haitallisina ilmiöinä silloin, jos ne hämärtävät kielen tarkoituksen ja edistävät sen rappeutumista pelkäksi johdattelun välineeksi.

Mutta entäs jos *Kielen voiman* peräänkuuluttama kriitti-

syys on jo liian myöhäistä, eikä enää ole mahdollista puuttua kielen eroosioon? Ehkä kieli on jo kulumassa loppuun, tyhjentänyt itsensä arjelle tärkeistä ja hyödyllisistä merkityksistä. Kielestä on tullut peli, joka ei toimi reaali maailmassa vaan hääräilee jossakin sen ulkopuolella. Sieltä se tyrkyttää itseään johdattelevina diskursseina ja hyväksyttävän elämäntavan mainoslau-

seina. Kielentutkija Heikkinen puhuu tyytyväisyysindeksistä ja positiivisesta voimaannuttamisesta perhe- ja työelämässä. Hän löytää sanojen takaa viestin siitä, että ihminen sellaisenaan ei koskaan riitä. Tiedämme lopulta nujertuvamme, kun meitä kehoitetaan jatkuvasti kehittymään tehokkaammiksi itsemme ylittämässä.

Paperinmakuista kieltä hallinnossa

KATRI KLEEMOLA

Ulla Tiililä tutkii väitöskirjassaan julkishallinnon kieltä. Aineistonaan hän käyttää sosiaaliviraston tekemiä päätöksiä kuljetuspalveluista, joita vammaisille kuntalaisille tarjotaan. Kielen lisäksi hän perehtyy päätöskestien tuottamisen ympäristöön. Hän pyrkii aineistonsa avulla selvittämään, miksi hallinnon tekstit ovat sellaisia kuin ne ovat. Tutkimus kuuluu suomen kielen alaan, mutta se on uskokseni pääosin ymmärrettävää ja – mikä parasta – antoisaa myös muille kuin lingvisteille.

Kuljetuspäätösteksteistä paljastuu hallintoprosesseja tunteuttomalle heti erityinen piirre. Ne muodostuvat osittain ennakolta tuotetuista lauseen osista ja lauseista eli malliteksteistä. Nämä mallitekstit on syötetty tietokantaan, josta päätöksen kirjoittajat valitsevat sopivat katkelmat kuhunkin päätökseen. Erikoista on se, että päätöksiä tekevät virkailijat eivät Tiililän mukaan itse pääse vaikuttamaan malliteksten tuottamiseen.

Käyttämällä mallitekstejä voidaan taata hakijoille hallintolaissa edellytettävä tasapuolinen kohtelu: tekstit ovat yhdenmukaisia. Mallitekstit voivat myös nopeuttaa kirjoittajien työtä. Toisaalta käytäntö tuntuu olevan ristiriidassa hallintolain toisen kohdan kanssa, jonka mukaan kielen olisi oltava asiallista, selkeää ja ymmärrettävää. Kuka tahansa tekstejä muokannut on varmasti huomannut, miten vaikea on yhdistää eri lähteistä tulevia tekstin osia yhdenmukaiseksi ja samantyylliseksi kokonaisuudeksi.

Tiililä näkee päätösteksteissä ristiriitaisia kielellisiä elementtejä. Teksteissä on tyyppillisen virkakielen piirteitä, kuten abstraktisuutta, paljon passiivimuotoisia verbejä ja kolmannen persoonan käyttöä. Kankea, paperinmakuinen virkakieli voi olla liian vaikeaa ymmärrettäväksi vammaisille, jotka ovat Tiililän aineistossa päätösten kohteina. Erityisesti tällaisiin päätöksiin olisi pikemminkin tuotetta-

Ulla Tiililä
Tekstit viraston työssä
Helsinki: SKS, 2007

va selkokielistä tekstiä. Toisaalta teksteissä näkyy pyrkimys lukijaystävällisempään suuntaan muun muassa kielellisten kohteilaisuusstrategioiden käyttönä.

Tiililän aineistossa ja analyysissä näkyvät yleisemminkin hallinnon ongelmat. Asiakkaita olisi kohdeltava heidän yksilöllisten tarpeidensa mukaan, mutta toisaalta edellytetään ehdotonta tasapuolisuutta kaikkia kohtaan. Tasapuolisuuden pyrkimistä edustaa yleispätevien mallitekstien käyttö. Yksilöllistä kohtelua Tiililä löytää päätöksistä, joissa mallitekstejä on muokattu ta-pauskohtaisesti.

Sen lisäksi, että hakija ei välttämättä kovin helposti ymmärrä, mitä päätöksessä sanotaan, hänen näkemyksensä saattaa jäädä siinä täysin kuulumattomiin. Tiililä havainnoi sitä, millaiset äänet pääsevät päätösteksteissä

kuuluviin. Niissä vedotaan ylivoimaisesti eniten lääkärinlausuntoihin. Hakijan itsensä kirjoittamaan hakemukseen ei aina viitata lainkaan. Näyttää siltä, että päätöksiä pyritään perustelemaan vetoamalla auktoriteettiin. Hakijan esittämät seikat saatetaan sivuuttaa täysin, eikä asiakkaalle anneta puheenvuoroa, kun ammattilaiset keskustelvat hänestä keskenään.

Tiililä kiteyttää tutkimuksen osuvasti: vaativia tekstejä tuotetaan vaatimattomin välinein. Päätösten tekijöiden pitäisi olla tiiviisti mukana kirjoittamassa mallitekstejä, jotta ne vastaisivat

asiakkaiden tarpeita. Kirjoittamiselle pitäisi työntekijöillä olla myös riittävästi aikaa. Kirjoitus työ on prosessi, joka vaatii keskittymistä, ja tiukalla aikataululla ei voida tuottaa laadukkaita tekstejä. Tekstien määrä lisäättyä jatkuvasti, mutta aika on rajallista. Erilaisten suunnitelmien, raporttien ja päätösten määrää pitäisi Tiililän mielestä karsia. Välttämättömimmät tekstit olisivat silloin mahdollisimman laadukkaita ja asiakirjaviidakko pysyisi kohtuullisena.

Hieman jäin kaipaamaan laajempaa pohdintaa siitä, millaisia mahdollisuuksia tilanteen pa-

rantamiseen olisi. Tälle saralle toivottavasti joku toinen lingvisti sukeltaa tulevaisuudessa. Aihe on erittäin tärkeä yhteiskunnallisesti. Kysymys julkishallinnon tekstien selkeydestä ja ymmärrettävyydestä on osa pyrkimystä oikeudenmukaisempaan ja tasa-arvoisempaan yhteiskuntaan.

Tiililän mietteisiin aihepiiristä voi väitöskirjan lisäksi perehtyä esimerkiksi lukemalla hänen kolumninsa Stakesin Design for All -sivustolta <http://dfasuomi.stakes.fi/FI/Ajankohtaista/kolumnit/tiilila.htm>.

Menestyksen pakko

PERTTI HEMÁNUS

Outi Nyytjä on hieman minuakin vanhempi, tunnustettu ja palkittu useista rooleistaan. Niitä ovat dramaturgi, käsikirjoittaja, journalisti ja kolumnisti. Nyytjä asuu Ranskassa ja on yhdestä tv-ohjelmasta päätellen myös kulinaristi. Mitä hänellä nyt on sanottavaa? Onpa todella, ja paljon sekä pätevää.

Hän kirjoittaa monista asioista, mutta ne liittyvät jopa saumattomasti toisiinsa. Kirjan useimmat esimerkit ovat ulkomailta, suuri osa Ranskasta. Useat niistä ovat itselleni karmeita, kun tässä aika hyväosaisena vain kirjoittelen. Kirjassa on upeita oivalluksia, joista osa tosin on vanhoja: ”Suunnattomassa tasa-arvoisuudessaan laki kieltää niin rikkaita kuin köyhiäkin nukkumasta siltojen al-

la, kerjäämästä kadulla ja varastamasta leipää.” Tekijää en olisi muistanut, ellei Nyytjä olisi sitä maininnut. Anatole Francehan se siinä on.

Kirjan kantavia teemoja on menestyspakko – ja samalla menestyneiden määrän väheneminen. Yksi teeman kannalta mielenkiintoisista henkilöistä on Jari Sarasvuo. Hän toi mieleeni tempun, joka kirjasta puuttuu. Jokunen vuosi sitten Sarasvuo järjesti valmennuskurssit yliopistoon – varmasti hyvin kalliit – mutta peri maksun vain niiltä, jotka tulivat hyväksytyiksi. Olihan kai oikea oivallus?

Nyytjä ehdottaa, että liike-elämän heikot johtajat lukisivat Sarasvuon Diili-kirjasta johtajuusluvun. Se on asiaa, hän kirjoittaa. Organisaation kaikki on-

Outi Nyytjä
Menestys ja moraalit
Helsinki/Jyväskylä:
Minerva Kustannus Oy,
2007
160 s.

gelmat ovat aina johtajuusongelmia, Sarasvuo on sanonut. Ehkä tuossa on liioittelun makua, mutta myös vankkaa asiaa.

Kaikkea Nyytjän sanomaa en muuten voi allekirjoittaa, vaikka suurimman osan voinkin. Hän kirjoittaa: ”Herrojen eli taloutta hallitsevan luokan käytökseen on tullut yhä voimakkaammin uusi piirre: vastapuolta, työntekijää, irtisanottavaa halveksitaan avoimesti”. Eikö heitä sitten halveksittu vielä voimakkaammin teollisuutemme syntyvaiheessa?